

אבות גרושים המגדלים את ילדיהם בעצמם

ריקי פינצי-דוטן | אורנה כהן ז"ל

מחקר איכותני זה בוחן את חוויית האבהות של גברים גרושים המגדלים ילדיהם בעצמם. מתוך תיאורי המראיינים עלו שלוש תמות שכל אחד מהן טומנת בחובה את הדואליות של הורותם של אבות אלו: בחירתם האישית בתפקיד אב המגדל ילדים הקשורה לאי-יכולתה של האם לממש את אימהותה; עמידתם לנוכח קשיי האם לעצב מערכת יחסים כלשהי עם ילדיה, וגם קשייהם מול אמם של הילדים; התפקיד כאב יחידני המשלב אחריות ועומס פיזי ורגשי יחד עם הנאה וגמול מהקשר עם הילדים.

אחד האבות סיפר:

"אימא שלה [של האישה] דיווחה לרווחה שהבת שלה לא בסדר והיא מתעללת בילדים. המצב של הבנות לא היה טוב בכלל: לא היה להם אוכל, לא היה להם שום דבר... אני לא יכולתי לעשות שום דבר עד שהתקשרו אליי [משירותי הרווחה] ושאלו אותי אם אני רוצה את הבנות. ואני בוודאי רציתי וקיבלתי אותם. היה צו מבית משפט שבאופן מידי הבנות תועברנה לאב."

מדבריו, בדומה לדברי שאר האבות, העברת הילדים למשמורת האבות נעשתה ככורח המציאות. עם פרידת הזוג, לא הוחלט כי אבות אלו יהיו ההורה המשמורן והעברת הילדים אליהם מוצג בשל חוסר תפקוד של האם; אך במקביל, לבסוף, אותם אבות עשו בחירה לגדל את ילדיהם (שאחרת היו מוצאים למסגרות חוץ ביתיות על ידי הרשויות).

התמה השנייה עוסקת בקשר הטעון של האב והילדים עם האם: מחד הקשר של האם עם ילדיה אינו קבוע ויציב, לא מבחינת הנוכחות הפיזית, ולא מבחינת הנוכחות הרגשית של האם בחיי ילדיה, מה שמעורר כעס, ואכזבה רבה אצל האבות; אחד מהם היטיב לתאר את הקשר עם גרושתו ואמר "אנחנו כמו שמן ומים". מאידך מרבית האבות מכירים בחשיבות ובצורך של הילדים בדמות אב, ובמקביל רובם כואבים את כאבם של ילדיהם.

הם סיפרו:

"הגדול לא רצה ללכת אליה במשך שנים. שנים הוא נמנע, הוא סירב בתוקף. לאט לאט, בעבודה, גרמתי לו ללכת. הוא התחיל ללכת... הוא קצת מריד, אז הוא משגע אותה... ואז היא אומרת, 'אל תביא אותו יותר בחיים'."

אחר תיאור אם המרוכזת בצרכים של עצמה ותופסת את הקשר עם ילדיה כחלק ממלחמה כנגדו:

"כן, לאחר הגירושים הגענו לנסות לקרב בינה לבין הילדים, וכל ההצעות שהציעו לה היא ביטלה אותן... הבעיה שלה זה אני, אתה מבין? להילחם אתי. היא לא מסתכלת על הילדים, רק כדי להגיד להם שאני אשם בכל מה שקורה."

חוויית האב היא של עומד בתווך: בין הצורך הבסיסי והרצון של ילדיו בקשר עם האם, לבין ההתנהלות הפוגענית והבלתי צפויה שלה.

חקר האבהות, מעורבותם של האבות וחשיבות תפקידם בחיי ילדיהם, מעוררים תשומת לב רבה בשלושת העשורים האחרונים בשיח האקדמי והציבורי. בעבר תפקיד האב המסורתי היה בעיקר אינסטרומנטלי, מפרנס, מייצג את המוסר, ומשמש מודל הזדהות לתפקידי גבריים, כיום אפשר להבחין בשינויים נרחבים במארג תפקידי האב. אבות מעורבים יותר במשק הבית ובגידול הילדים. הוכרה תרומתם להתפתחותם הרגשית והחברתית של ילדיהם ולהישגים בלימודים (Lamb, 2010). שינוי נוסף שאפשר להצביע עליו בנוגע להתבוננות המחקרית והתאורטית בתחום האבהות, נובע מהעובדה שבעבר זכה תחום זה להתייחסות מחקרית דווקא מכיוון החסך - מרבית החוקרים נטו לבחון את השפעות היעדר האב על חינוכו ומצבו הרגשי של הילד (Dick, 2011).

מחקר זה עוסק בהורותם של אבות המגדלים בעצמם את ילדיהם, לאחר הגירושים. על פי נתוני הביטוח הלאומי שיעורן של משפחות חד הוריות באוכלוסייה הוא 3.3%.

אבות המגדלים את ילדיהם לבדם, נתפסים כתופעה יוצאת דופן בחברתנו. התפיסה הרווחת של החברה בכלל, וגם של אותם אבות, היא כי מדובר בבחירה יוצאת דופן עבור גברים, כזו שלא חונכו אליה. תפקיד של משמורן יחיד הוא תפקיד מורכב הכרוך בשינויים ובאתגרים ניכרים. מהיות מפרנס ראשי ולעתים שותף בטיפול בילדים במהלך הנישואים, הופך האב המשמורן למפרנס יחיד ומטפל בלעדי בילדים ועליו להתמודד עם משימות שלא הורגל אליהן.

האב נדרש להתמודד עם תפקיד מורכב, הכולל טיפול בילדים, סידורים ומטלות ביתיות, תוך שהוא ממשיך לפרנס את המשפחה.

מחקרנו (Cohen, Finzi-Dottan, & Tangir, 2014) כלל עשרים האבות משמורנים שתיארו בפנינו את חוויית האבהות ופתחו לנו צוהר לחייהם והתמודדותם עם ההורות היחידנית. מתוך סיפורי האבות עלו שלוש תמות שכל אחת מהן טומנת בחובה את הדואליות של הורותם של האבות האלו:

התמה הראשונה עסקה בנסיבות שהובילו לאבהות החד הורית. האבות תיארו כי הפכו לאבות משמורנים בגלל חוסר מסוגלות של האם, הנעה ממחלת נפש, שימוש בסמים, התעללות פיזית ונפשית בילדים ועד חוסר רצון של האם לגדל את הילדים.

בנוסף לכעס בשל הקשר הלא יציב שהאימהות מקיימות עם הילדים, העלו האבות את כעסם סביב הנושא הכלכלי - האבות הם אלו הנושאים בעול הכלכלי ולא מקבלים דמי מזונות מהאם שאינה משמורנית. אחרים סיפרו כי האם עדיין תובעת מהם דמי מזונות גם אם הילדים אינם במשמורת.

התמה השלישית עסקה בתפיסת האבות את תפקידם האבהי: מחד עומדים האחריות והעומס הפיזי והרגשי, ומאידך הם שואבים ההנאה מהקשר עם הילדים.

כדברי אחד האבות "אתה רואה שההשקעה שלך נושאת פרות אז אתה

הכאב לנוכח עמדה זו מוביל כל אב לתגובה אחרת על פי הבנתו; כל אב מנסה לעזור לילדו לנוכח הסיטואציה הטעונה, בהתאם לרמת ההכרה שלו בחשיבות הקשר של הילד לאמו, מודעותו ויכולתו. יש מי שעבדו כאב הדחייה קשה מנשוא, והפתרון שלו הוא בניתוק.

"... וכשהוא רואה שאימא פעם באה, פעם לא באה... זה מה ששבר אותו נפשית. הוא כבר לא ידע מה הוא: ילד טוב? ילד רע? למה אימא לא רואה אותי? מה, אני ילד לא טוב? ... כל פעם המציאה לו שהיא חולה או שהיא לא מרגישה טוב או שהוא ילד לא טוב ובגלל זה היא לא רואה אותו... והסברתי לו שהיא פשוט כזאת... היא חיה בעולם שלה, וזהו."

גם שואב כוח גם מהמקור הזה.

האבות ציירו תמונה מורכבת בנוגע לאבהותם, המשלבת שני רבדים: הרובד הראשון כרוך בעול האובייקטיבי של האבהות החד הורית - סיפורי האבות משקפים את העומס שהם חווים בתמרון בין הנטל של גידול הילדים והטיפול בבית, יחד עם עול הפרנסה. וזאת לצד העול הסובייקטיבי המלווה את ההורות היחידה בהתמודדות עם נושאי ההורות ללא שותף שאתו ניתן להתייעץ ולחלוק באחריות ובתפקידים.

אחד האבות אמר:

"אני בסוף, עם כל זה שאני אבא, לשמש בערבוביה כאב וכאם זה בלתי אפשרי. בעצם אני זה שאוכף את המשמעת... אם במשפחה רגילה הילד ירגיש שאני הסמכותי והאימא תלטף אותו, פה זה לא עובד. צריך למצוא כאן איך אני עושה את זה בלי לשבור את הסמכות שלי..."

ברובד השני נמצא הגמול שנושאת האבהות החד הורית, זה המגולם בקשר הקרוב עם הילדים, ברגעי אושר קטנים של "ביחד", ובכוח ששואבים האבות מהילדים.

אחד האבות אמר:

"...הבאתי ילדים לעולם אני אחראי להם עד שאני עוצם את עיניי... אני אוהב את ילדיי אהבת נפש, אין דבר שווה לאהבה הזו. חוץ מזה, העונג הגדול שהילדים אתי. שהם יוצאים בבוקר ואני שולח אותם, כשבערב יש לי את זמן האיכות שלי אתם... אפילו לראות את הילדים שלי מתבגרים, מתחבטים, לומדים את החיים, בדברים הקטנים. זה משהו שאין לך אותו אם אין לך ילדים."

לעתים ניתן לזהות כי ההנאה מהקשר עם הילדים טומנת בחובה גם קווים המבטאים בלכול גבולות בין דוריים. לדוגמה, הסיפוק מהקשר מתואר לפעמים ככזה המפיג את בדידותם של האבות ואת חששם מנטישה. בחלק מסיפורי האבות עולים מאפיינים של היפוך תפקידים בין הדורות; לעתים היפוך תפקידים בין הורה לילד ובמקרים אחרים, בין הורה לחבר.

דבריו של אחד האבות משקפים את בלכול הגבולות:

"זה מקל עליי שאני לא לבד, יש לי את הבנות. אני מקבל אהבה מהם ונותן אהבה גם. זה מספק אותי... תראי, אני לא שאלתי אותן, אבל הבנות כל הזמן מנסקות אותי ואומרות לי, 'אנחנו נשמור עליך'. ככה הן אומרות. זהו... זאת אומרת שהן תומכות ואוהבות אותי. ככה אני מרגיש."

אבות אחרים מספרים על הצורך בחיזוקים ובתחושת החברות עם ילדיהם, כך למשל, אמר אחד האבות:

"מצד אחד עושה את המטלות ומצד שני, התנהגתי כמו חבר. היו הרבה חששות שאולי יום אחד הם יגידו לי, 'אנחנו לא רוצים אותך', יעזבו... אבל עשיתי הכול בשביל שיהיה להם רק טוב... מה שביקשו ממני - קיבלו... בגלל זה גם אהבו אותי, אני לא תמיד נכנסתי בהם ראש בראש, עונשים וכל הדברים האלו. הייתי אתם כמו... כמו חבר, לא כמו אבא..."

סיכום ומסקנות

אחרי הגירושים יש להניח כי מרבית האבות הם אבות עם סדרי ראייה (הקר ושמיר, 2003). אבות משמורנים המגדלים לבדם את ילדיהם תופסים עצמם כקבוצת אבות ייחודית. מחקרנו נותן ביטוי לקולם של האבות וממצאיו מאירים את החשיבות שמייחסים הגברים לאבהותם, ועוקב אחר התמקמותם ועמידתם מול כמה זירות המרכיבות את חווייתם כאבות חד-הוריים; בחירתם האישית בתפקיד הקשורה

לנסיבות חיצוניות של אי יכולת האם, התמקמותם לנוכח הקשרים של האם עם ילדיה, ושלחם מול בת זוגם לשעבר, ותחושותיהם כלפי העשייה היום-יומית של האבהות החד-הורית. זירות אלו מתקיימות במקביל, שזורות במשולב, פועלות במנוגד, ומשפיעות זו על זו.

בשלושת העשורים האחרונים הפך העיסוק בשאלת האבהות לאינטנסיבי יותר (Lamb, 2010). שינויים רבים חלו בהגדרת המושג אבהות. שלא כתדמית מסוימת שיש לרובנו על מאפייניה של "אם טובה", לרוב האבות חסרה תמונה מגובשת של דמות "האב הטוב" (הקר ושמיר, 2003). ארליך אינה רואה באימהות ובאבהיות כקשורים במישורין לביווגיה, אלא כתכונות נרכשות, מתפתחות ומועצבות על ידי דפוסי התרבות והחברה שבתוכה הם מתקיימים.

לדבריו, לאימהות אנו מייחסים תכונות כמו: אמפתיה, קרבה, הבנה בלתי אמצעית, והשתתפות רגשית עמוקה בחוויה של הילד. בעוד שעמידה על עקרונות, על דרישות החוק ועליונותו על הרגש, נתפסים כתכונות אבהיות וגבריות. יש להניח כי לאבות שהשתתפו במחקרנו אפיון ייחודי, אבות אלו אימצו להם אימהות ואבהיות יחדיו, כפי שכמה אבות ניסחו זאת "אני אבא ואימא ביחד", או כפי שאמר אחד האבות שעליו לשלב בהורותו בין הסמכותיות והרוך האימהי. ג'ורג' וסלומון (George & Solomon, 2008) סבורות כי אימהות ואבות שונים באופן מהותי ביניהם במאפייני הטיפוליות שלהם בילדיהם; כאשר לאבות משמורנים נראה כי לאור בלעדיות ואינטנסיביות הקשר שלהם עם ילדיהם הם משלבים בהורותם אבהיות ואימהיות כאחד.

מקורות

ארליך, ש. (2009). "מקום האב באימהות/ או אימהותם של גברים מטפלים". בתוך, א. פרוני, **אימהות - מבט מהפסיכואנליזה וממקום אחר**. ירושלים: הוצאת הקיבוץ המאוחד ומכון ון ליר (עמ' 44-53).

הקר, ד. ושמיר, ר. (2003). "אימהות", אבהות', משפחה': בין אינטואיציה להלכה פסוקה". **סוציולוגיה ישראלית**, ה'2, עמ' 311-340.

Cohen O., Finzi-Dottan, R., & Tangir, G. (2014). The fatherhood experience of divorced custodial fathers in Israel. *Family Relations*, 63, 639-653

George, C., & Solomon, J. (2008). The caregiving system: A behavioral-system approach to parenting. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (2nd ed.). New York: Guilford Press, 833-856.

Lamb, M.E. (Ed.) (2010). *The role of the father in child development* (5th ed.). New York: Wiley.